

A helyi gyakorlat kiemelt elméleti háttere, szemlélete és előzményei (EJG, VPG; 2000-2017)

Az elméleti háttérrel - röviden

Az életpálya-tanácsadás korszerű megközelítése a munka- és pályalelektan, valamint általában a pszichológia folyamatosan bővülő szakirodalmán és gyakorlatán alapul. A *fejlődésközpontú megközelítések* az egyén érési, fejlődési folyamatát a belső meghatározók és erőforrások, valamint külső determinánsok között zajló, törvény- és szükségszerű változásait különböző életszakaszokra bontja. Ezekben az életkorokhoz köthető fázisokban bizonyos „feladatok”, kihívások teljesítése révén – az esetek többségében - a személy a következő életszakaszába sikeresen lép.

A szoros összefüggések és kölcsönhatások miatt a pályatanácsadás minden szintjén két elmélet meghatározó jelentőséggel bír.

Erik H. Erikson pszichoszociális fejlődés- és *Donald Super* pályafejlődés-elméletében közös vonás: lényegében rendszerekben /pl. külső faktorok/, élethosszig tartó, szakaszokra bontható folyamatokban és egyéni döntésekben /belső meghatározók, mozgósítható erőforrások/ gondolkodnak. Sikeres kimenetel esetén ezek együttesen a további fejlődést szolgálják.

A) *Erikson* modellje tágabb értelmezésű; egyes pszichológiai iskolák elméleti és módszertani alapja. A téma kapcsán a szerző fogalomkészletéből jelenleg két elemet célszerű kiemelni: az egyes életszakaszok *pozitív kimenetele esetén elnyerhető énértő* fogalmát és a „normál” fejlődéssel együttjáró, szükségszerű ún. *fejlődési (normatív) krízis* jelenségét. Az utóbbiak az egyén – és a szociális környezete – számára egyaránt kritikus időszakok. Az egyik kiemelt életszakasz a kamaszkor. A serdülőkor „feladata” az autoritás megkérdőjelezése, a leválás folyamata, az éni-identitás keresése. Az érésel együttjáró folyamat akkor zajlik „normális”, a későbbi fejlődést szolgáló mederben (azaz pozitív kimenetellel), ha a gyakran időben elhúzódó helyzettel kapcsolatos, külső és belső konfliktusokat a kamasz – és a környezete – át- és megéli. Az egyes fázisok sikeres lezárását követően lép a személy az énértő és az éniintegritás-érzés alakulásának következő fejlődési szakaszába. A külső (szociális) faktorok között egész életen át tartó szakaszokban - pl. a szerepek, tapasztalatok, élmények és az önreflexiók bővülésével párhuzamosan - az új kihívásokkal való megküzdés során kritikus, ám „normatív” krízisek is jelentkeznek/jelenkezhetnek.

Mivel az egyes életszakaszokban a pályaaorientáció, majd a pályaválasztás bizonyos lépéseivel, majd a teljes életpálya során munkával kapcsolatos kérdések is felmerülnek a személyben, ezért a modell a pályatanácsadásban szintén megkerülhetetlen.

(A modell iránt részletesen érdeklődőknek a neten közreadott cikkek közül pszichológusok írásait javasoljuk.)

B) *D. Super* pályafejlődés-elméletét és az életpálya-modelljét az *életségzáróévekben* összegezte (1957, 1980), mely annak komplexitását szemléletes formában mutatja. A szerző szerint a külső és belső körülmények/meghatározók által determinált térben a személy élete során kilenc szerepet tölt/het be. Ezek megjelenése bizonyos életkor(ok)hoz köthető. Az adott szerepek az élethosszig tartó fejlődési folyamatban változó „intenzitással” és egy időben futnak. Közülük a „tanuló” és „dolgozó” szerep egyértelműen a pályával, a karrierrel függ össze.

D. Super az elmélet részeként a *munkaértékek* fogalmát és mérőeszközét egyaránt kidolgozta. Az adott kérdőív az egyéni pályatanácsadás során alkalmazott eszköz. A személy munkával kapcsolatos, preferált értékeinek vizsgálatára ad lehetőséget. Az adatok/eredmények a sikeres döntéshez egy jelzésként szolgálnak; csupán az összefüggések egyik eleme.

forrás: <https://slideplayer.hu/slide/1964326/>

(Super elméletéről az érdeklődők a neten fellelhető források révén részletesen tájékozódhatnak.)

A két elmélet találkozási pontjait a következő ábra szemlélteti.

Az egész szakmai életutat támogató tanácsadás folyamatábrája *D. Super* nyomán (*Borbély-Pecze Tibor* által készített ábra, 2010). Forrás: http://www.borbelytiborborbors.extra.hu/CV/BPTBors_PhD_2.pdf (utolsó letöltés 2020) és *Dr. Kenderfi Miklós* tanulmánya, 2011 (letöltés: 2024 április)

Az élethosszig tartó folyamat ábrája azokat az életkorokat, életszakaszokat mutatja, melyekben jellemzően a személyt új helyzetek, kérdések, kihívások foglalkoztatják, „feladat” elé állítják (Erikson).

A pályaeorientáció hosszú folyamatában a gimnazisták esetében első „kritikus” szakasz a fakultáció választásának időszaka, ezért erre a korosztályra kiemelten fókuszálunk. A csoportos tanácsadási formáinkban (tematikus órák és szülői találkozók; lásd később a tanulmánykötetben!) a szerző (Borbély-Pecze) által kidolgozott, fenti ábrát részben épp a benne rejlő elírás miatt használjuk. A diákok és a felnőttek megnyugvással rögzítik: gimnáziumi tanulmányok idején a fakultációválasztás a 16-17 (és nem 11-12!) éveseket érinti. A tapasztalat szerint a folyamat ívének közös átgondolása a bizonytalanság érzését, ezzel a szorongást aktuálisan csökkenti.

A két elméletéről, illetve a pályaeorientációval kapcsolatos összefüggéseikről rövid leírásokat például az alábbi kiadványokban olvashatnak:

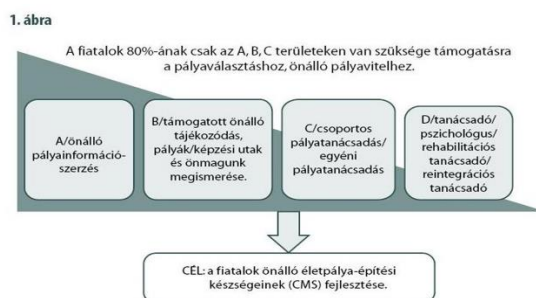
1.) Páskuné Kiss Judit: A pályaeorientáció alapjai; Szaktárnet, Debreceni Egyetem Kiadó, 2015_39-43. oldal: https://psycho.unideb.hu/munkatarsak/paskune_kiss_judit/targyak/palyaeorientacio_pszichologiai_alapjai.pdf

2.) Dr. Kenderfi Miklós: Pályaeorientáció; Szent István Egyetem, 2011_8-11. oldal: https://docplayer.hu/4067071-Palyaeorientacio-dr-kenderfi-miklos.html#google_vignette

A helyi gyakorlat szemléletéről

Tehetséggondozó iskoláinkban (az EJG-ben 2000-től, a VPG-ben 2013-tól) a támogatás különböző lehetőségeivel a diákokat és - közvetve, esetenként közvetlenül - a családokat is további önálló tájékozódásra ösztönözzük. A szakemberek által tartott, pályaismeretet bővítő rendezvények kapcsán megfogalmazott céljaink is részben ezt szolgálják. A 2017-ig fokozatosan megújult gyakorlat minden, a megszólított felnőttek (osztályfőnök és szülők), valamint a serdülők *önkéntességére* épülő eleme a családok támogatását igyekszik előmozdítani (2024). (Tevékenységünk előzményeiről, motívumairól lásd még a Fővárosi Pályaválasztási Tanácsadó jubileumi kiadványában (2017)!)

Gimnáziumainkban követett megközelítést az idézett szerzők (Borbély-Pecze – Gyöngyösi – Juhász) 2013-ban a következő ábrán foglalták össze:

Forrás: Borbély-Pecze Tibor Bors-Gyöngyösi Katalin-Juhász Ágnes: Az életút-támogató pályaeorientáció a köznevelésben (1. rész) A pályaeorientáció új szemlélete és a hazai helyzet (Új Pedagógiai Szemle, 2013/5-6. / letöltés: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-eletut-tamogato-palyaeorientacio-a-koznevelésben-1-resz-0> (2020. október 21)).

A pályatanácsadás minden szintje és szervezési kerete a pályaeorientáció teljes folyamatának három alappillére épül. Az egyes elemek direkt és/vagy indirekt szerepét és azok kölcsönhatásait a következő ábra vázolja.

forrás: Dr. Borbély-Pecze Tibor Bors: (Foglalkoztatási Hivatal): Életpálya-építés fiatalokban című előadás /ppt/ utolsó letöltés: <https://slideplayer.hu/slide/2062341/> (2020 október)

A két iskola gyakorlatának intézményi, csoportos és egyéni formáival a fenti elemekre, folyamatokra alapozunk. Pályaismeretet bővítő programjaink célrendszere szintén ezen „egységekhez” rendelhetők. <https://www.ejg.hu/palyaprogram/palyaprogram-2019-2020/>

A helyi gyakorlatról

Az előzményekről és a 2000/2001-es és 2016/2017-es tanév közötti időszak innovatív szakaszáról a Fővárosi Pályaválasztási Tanácsadó jubileumi kiadványában olvashatnak (In: Gebauer Ferenc: Változások-választások, 50 éves a FPT; megjelent:2017.szept. 30., konferencia) (123-136.,142-143. oldal) Az érdeklődők a dokumentum letölthető verzióját a FPT oldalán találják: <https://palyavalasztas.fpsz.hu/kiadvanyok/>

Budapest, 2024.június

Szabó Csilla (mesterpedagógus; 2019-2023; 2024